

НЕУЖНО ЛИ Е РЕШЕНИЕТО НА СЪДА НА ЕС ПО ДЕЛО С-282/20 –
ИЛИ ТРЯБВА ЛИ СЪДЪТ ДА СПАЗВА ЗАКОНА?

Иво Хинов

IS THE CJEU RULING ON CASE C-282/20 USELESS, OR SHOULD
THE COURT COMPLY WITH THE LAW?

Ivo Hinov

Abstract: *The decision of the Court of Justice of the European Union on Case C-282/20 was met with unequivocal disapproval as it was considered useless. It is assumed that there is already a legal remedy for removing defects after the first hearing. Nevertheless, this decision could be useful in order to add legitimacy to this legal approach.*

Keywords: *Case C-282/20; referring the case back to the prosecutor; legality.*

В том 13 брой 2/2022 на Списание „ДЕ ЮРЕ“ бе публикувана статията на проф. Гергана Маринова: „Решението на съда на ЕС по дело С-282/20 и разпоредителното заседание по българския НПК“. В нея е защитена тезата, че това решение¹ в действителност е неужно, доколкото – за разлика от твърденията

на запитващата юрисдикция в това запитване – в националното право вече съществува механизъм за отстраняване на съществени процесуални нарушения от досъдебната фаза, дори и те да са установени за първи път след разпоредителното съдебно заседание. А именно, ако те бъдат установени от втората и

¹ Решение от 21.10.2021 г по С-282/20, ECLI:EU:C:2021:874, тълкуващо чл.6 ал.3 от Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 година относно правото на информация в наказателното производство (ОВ L 142, 2012 г., стр. 1) и чл.47 от Хартата, в което е достигнат до следния извод:

1) Член 6, параграф 3 от Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 година относно правото на информация в наказателното производство и член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат национално законодателство, което не предвижда процесуален ред за отстраняване, след разпоредителното заседание по наказателно дело, на неяснота и непълнота, които опорочават съдържанието на обвинителния акт и нарушават правото на обвиняемия да му бъде предоставена подробна информация относно обвинението.

2) Член 6, параграф 3 от Директива 2012/13 и член 47 от Хартата на основните права на Европейския съюз трябва да се тълкуват в смисъл, че запитващата юрисдикция е длъжна, доколкото е възможно, да направи съответстващо тълкуване на националното законодателство относно изменението на обвинението, което тълкуване да даде възможност на прокурора в съдебното заседание да отстрани опорочаващата съдържанието на обвинителния акт неяснота и непълнота по начин, при който правото на защита на обвиняемия е действително и реално защитено. Само ако приеме, че съответстващо тълкуване в този смисъл не е възможно, запитващата юрисдикция следва да остави без приложение националната разпоредба, която забранява прекратяване на съдебното производство и връщане на делото на прокурора за съставяне на нов обвинителен акт.

третата инстанция, съответният съдебен акт ще се отмени и делото върне на първа инстанция за провеждане на ново разпоредително заседание, след което делото ще се върне на прокурора; а ако те са установени от първата инстанция, то тя, по аналогия на закона, може да отмени определението си по чл. 248, ал. 3, т. 1 НПК, да проведе ново разпоредително заседание и да върне делото на прокурора. Специално е обсъдена възможността за прилагане по аналогия на закона на чл. 287 НПК, като пороците в обв. акт се отстранят от прокурора чрез изменение на обвинението. Достигнат е до извода, че това е проблематично, то е „дописване на закона“ и като цяло ненужно.

Като автор на преюдициалното запитване по дело С-282/20 бих желал да отговоря на тези доводи, най-вече в аспекта, че в националното ни право вече съществува механизъм за отстраняване на този вид пороци – което предполага, че по некоректен начин съм пресъздал относимото национално право (а отговорността за това е изцяло на запитващата юрисдикция, на която Съдът на ЕС се доверява изцяло²).

Най-напред бих искал да посоча, че тезата на проф. Маринова е напълно възприета от правната теория и съдебната практика, вкл и тази на ВКС³. Спор относно това обстоятелство не може да има. Това се отнася до всички изложени от нея доводи, вкл и този, че решението на Съда на ЕС по С-282/20 в действителност не може да има никакви практически ефекти и поради това е ненужно.

При все това, тази теза, макар и всеобщо възприета, не намира опора в закона. Причината за това противопоставяне на закон, от една страна и правна теория и съдебна практика, от друга страна, е извън предмета на настоящата статия; само следва да се посочи, че тя се корени във възприемане от законодателя на правно разрешение под външен натиск, което правно разрешение е чуждо за националното правно мислене и правни ценности.

Промените в НПК поначало са продукт на външен натиск – а не на осъзната необходимост от българските пеналисти. Това се отнася както до новите правни принципи за централното място на съдебното производство (чл. 7 НПК) и за разглеждане и решаване на делата в разумен срок (чл. 22 НПК), така и за конкретното им проявление, направено с реформата от ДВ 63/17, при която възможността за връщане на делото в досъдебната фаза е ограничено само до разпоредителното съдебно заседание.

Конкретно тази реформа, доколкото тя специално е обект на правния проблем, е продиктувана (като много други) от серията осъдителни решения на ЕСПЧ:

Решение от 03.04.2003 г *Kitov v. Bulgaria*, 37 104/97, ECLI:CE:ECHR:2003:0403JUD003710497, т. 73;

Решение от 22.12.2004 г *Iliev v. Bulgarie*, 48 870/99 ECLI:CE:ECHR:2004:1222JUD004887099, т. 13-14, 16-17, 58;

Решение от 02.02.2006 г *Vasilev v. Bulgaria*, 59 913/00 ECLI:CE:ECHR:2006:0202JUD005991300, т. 23-27, 58-60, 91-95;

² Така т. 28 от Решение от 02.03.2023 г по С-31/21, ECLI:EU:C:2023:136, „Съгласно постоянната практика на Съда въпросите, които са свързани с тълкуването на правото на Съюза и са поставени от националния съд в нормативната и фактическа рамка, която той определя съгласно своите правомощия и проверката на чиято точност не е задача на Съда, се ползват с презумпция за релевантност.“

³ Този извод е направен въз основа на Становище на ОС на ВКС, НК относно състава на съда в разпоредителното съдебно заседание, изх. № Е-590/13.07.2020 г., където се казва „В съдебната практика и в доктрината се налага становище, че преклузията не е „абсолютна“, защото контролиращите инстанции не са ограничени в правомощието си да констатираат допуснати СПН и съответно на това – да върнат делото за ново разглеждане, като доколкото нямат правомощие това връщане да е на досъдебното производство, то връщането следва да е на разпоредително заседание, където е било пропуснато да се констатира нарушението. Видно е, че преклузията е само по отношение на страните и това следва от формулировката в процесуалния закон... въпросите, характерни за РЗ (в частност допуснати на ДП СПН) могат да бъдат разглеждани и след постановяване и осъществяване на въззивен контрол на определението от РЗ, като всеки съдебен състав, произнасящ се по делото, е суверенен в преценката си дали са били допуснати на ДП отстраними съществени нарушения, довели до ограничаване на процесуалните права на обвиняемия, пострадалия, неговите наследници“.

Решение от 12.10.2006 г Mladenov v. Bulgaria, 58 775/00 ECLI:CE:ECHR:2006:1012 JUD005877500, т.15-16, 19, 41;

Решение от 02.11.2006 г Kalpachka v. Bulgaria, 49 163/99 ECLI:CE:ECHR:2006:1102 JUD004916399, т.35, 54, 65, 73;

Решение от 16.11.2006 г Karov v. Bulgaria, 45 964/99, ECLI:CE:ECHR:2006:1116J UD004596499, т.62-63;

Решение от 07.02.2008 г Yankov v. Bulgaria, 70 728/01 ECLI:CE:ECHR:2008:0207 JUD007072801, 15-17, 28-29, 31-33, 48-51;

Решение от 22.05.2008 г Sheremetov v. Bulgaria, 16 880/02 ECLI:CE:ECHR:2008:0522 JUD001688002, т.7, 14-15, 18, 43;

Решение от 05.06.2008 г Rashid v. Bulgaria, 74 792/01 ECLI:CE:ECHR:2008:0605J UD007479201, т.53;

Решение от 26.03.2009 г Valentin Ivanov v. Bulgaria, 76 942/01, ECLI:CE:ECHR:2009:03 26JUD007694201, т.32-33;

Решение 05.11.2009 г Spas Todorov v. Bulgaria, 38 299/05, ECLI:CE:ECHR:2009:110 5JUD003829905, т.36-37, 42-44;

Решение от 10.05.2011 г Dimitrov and Hamanov v. Bulgaria, 48059/06 2708/09, ECLI:CE:ECHR:2011:0510JUD004805906, т.72, 90.

Актове на Комитета на министрите относно изпълнението на решенията на ЕСПЧ, свързани с разглеждане на решенията в разумен срок:

Interim Resolution CM/ResDH(2010)223, 2 December 2010

Resolution CM/ResDH(2013)102, 6 June 2013

Final Resolution CM/ResDH(2015)154, 24 September 2015

⁴ Решение № 14/09.10.2018 г по к. д. № 12/17.

⁵ Така посочва в т. 10: „Неоправданото забавяне в развитието на производството, включително и чрез връщането му в предходна процесуална фаза, може да обезсмисли същината на самото право (има се предвид правото по чл.56 КРБ). Затова чл. 22 НПК въздига в основен принцип на наказателния процес разглеждането и решаването на делата в разумен срок като с това отговаря и на изискването по чл. 6, т. 1, изр. 1 КЗПЧОС. Защитата на правата и законните интереси на гражданите, възложена на съдебната власт по силата на чл. 117, ал. 1 от Конституцията, би била лишена от смисъл, ако не е своевременна и ефективна.“

⁶ Така посочва в т.10, веднага след това: „Промените в Наказателно-процесуалния кодекс, приети през 2017 г., продължават възприетия след въвеждането на Конституцията от 1991 г. нов законодателен подход, насочен към утвърждаване на съдебната фаза като централна в наказателния процес.“

⁷ За съжаление решението на КС не е с номерирани абзаци и точното препращане не възможно; при все това следва да се посочи, че това е повторено по веднъж в т.4 и т.7, шест пъти в т.10.

Resolution CM/ResDH(2017)570, 22 February 2017

Resolution CM/ResDH(2017)420, 7 December 2017

Всички решения на ЕСПЧ може да бъдат обобщени под един знаменател – безсмислено е след дългогодишно съдебно заседание и постановен акт по същество, делото да се връща на прокурора за отстраняване на порок в обвинителен акт, който късно е забелязан. Несъмнено – според ЕСПЧ – е възможно отстраняването му и без връщане на делото. Оттук и изводът, че разумният срок е нарушен.

Респективно решенията на Комитета констатира първоначално липсата, а след това наличието на законодателни промени, отстраняващи този дефект.

Следователно, под влияние на горепосочените осъдителни решения и императивното задължение да се вземат мерки за промени в националния закон и практика, през 2017 г е въведена забраната делото да се връща на прокурора след разпоредителното заседание. Както коректно посочва проф.Маринова, тази забрана е многократно повторена – чл.248 ал.3, чл.320 ал.2, чл.351 ал.2 и чл.360 ал.2 НПК, вкл и с изричната отмяна на съответното правомощие – чл.288 ал.1 и чл.334 т.1 НПК. Несъмнена е волята на законодателя да забрани подобно връщане на делата.

Това правно разрешение – съвсем обяснимо – е незабавно оспорено пред КС. Последният⁴, стъпвайки на принципа за спазване на разумния срок⁵ и централното значение на съдебното производство⁶, отхвърля възраженията.

В своето решение КС осем пъти⁷ повтаря, че с приключването на разпоредител-

ното заседание се преклудира възможността за прекратяване на съдебното производство и връщане на делото на прокурора. Признава значението за пълноценно упражняване на правото на защита пред съда на предходното законосъобразното протичане на досъдебното производство, като предписва отстраняване на допуснатите пороци именно в съдебната фаза⁸:

„Второ, при положение че нарушенията са отстранени, няма правна пречка, по искане на страните или служебно, в хода на съдебното следствие да се извършат по надлежния ред действията, които са били компрометирани на досъдебното производство.“

„Първо, нарушенията по чл. 249, ал. 4 НПК са отстранени, а отстраняването може да се осъществи и в съдебната фаза на процеса, включително и по искане на заинтересованите страни“

Следователно законодателят по ясен и категоричен начин е отрекъл възможността за връщане делото на прокурора след разпоредителното съдебно заседание⁹. Това ново законово положение безусловно е потвърдено от КС, който и поставя конкретна задача пред правоприлагащите органи – да не допускат провеждане на съдебно производство при съществено процесуално нарушение в досъдебната фаза, което го опорочава – и едновременно с това да не връщат делото на прокурора. Указва и начина, по който това трябва да стане – като основава всичките си доводи на двете основни положения – спазване на разумен срок и централно място на съдебното произ-

водство. Т.е. начинът е да стане бързо и в съдебното заседание¹⁰.

Оттук и изводът на КС, че ако все пак НПК се тълкува по такъв начин, че въпреки всичко делото се върне на прокурора, то това процесуално действие няма да има легитимно основание¹¹. Всички възможни пороци в досъдебната фаза, вкл и тези, свързани с начина на съставяне на обв. акт по чл. 246 НПК, задължително следва да бъдат поправени, с цел гарантиране на правото на защита – но това не може да стане с връщане на делото на прокурора.

Следователно е най-малкото спорно¹² установеното в практиката и правната теория становище, че многобройните забрани в НПК делото да се връща на прокурора след разпоредителното съдебно заседание може да бъдат заобиколени чрез повторно провеждане на разпоредителното съдебно заседание. То постига резултат, изрично забранен и от закона, и от КС, и от ЕСПЧ. Нещо повече – за да го постигне, измисля механизъм, който нанася още по-голяма вреда. Законодателната промяна от 2017 г цели да защити принципа за разглеждане на делото в разумен срок. Прякото връщане на делото от съда на прокурора е счтено за незаконосъобразно и многократно е забранено. А съдебната практика и правната теория са измислили и прилагат механизъм за заобиколено връщане на делото – първо то се връща за провеждане на разпоредително заседание и след това се връща на прокурора. Несъмнено забавянето на делото е по-голямо от онова, което би настъпило при прилагане на стария режим. Законът не само е тълкуван

⁸ Първият цитат е от т.7, а вторият от т.10.

⁹ Това се посочва от проф. Маринова: „...идеята на законодателя бе да отнеме всякаква възможност за връщане на делото в досъдебното производство след разпоредителното заседание“.

¹⁰ При все това – изрично следва да се посочи – КС не посочва, че в съдебното заседание следва да се отстраняват пороците в обв. акт. Този въпрос въобще не е коментиран.

¹¹ Този изказ е използван от самия КС, т. 10 – „При положение, че на легитимно основание след разпоредителното заседание тази възможност окончателно е отпаднала...“ – като под „тази възможност“ има предвид „прекратяване на съдебното производство и връщане на делото в досъдебната фаза“ – предходното изречение.

¹² Това изрично се посочва от проф. Маринова: „...което кара съда да търси всяка законова възможност (която някои могат да нарекат и „вратичка“), за да постигне резултата, който счита за правилен, а именно връщане делото на прокурора“ и „за да постигне необходимия резултат – връщане на делото в разпоредително заседание, първоинстанционният съд е принуден да използва не съвсем „чисти“ решения“.

така, че да се обезсмисли, но и да доведе до причиняване на още по-голяма вреда на защитените ценности. При все това – следва изрично да се признае – че националното право не е формулирало забрана за тълкуване *contra legem*, подобно на правото на ЕС¹³.

Също така – отново изрично следва да се посочи – че новото законодателно положение поставя съда в силно затруднено положение, ако констатира порок в съдържанието на обв.акт след вече приключило разпоредително заседание. Често този порок е такъв, че никаква присъда не може да бъде постановена – доколкото не е ясно какво точно е обвинението. Абсолютен императив е този порок да бъде отстранен. Оттук е и изкушението да се тръгне по утвърдения път, макар и той да е толкова многословно забранен в НПК и Решението на КС – а именно да се измисли механизъм за връщане делото на прокурора въпреки тази забрана. Тези проблеми нямаше да стоят, ако законодателят, отчитайки реалностите, беше предвидил изрично механизъм за отстраняване на тези пороци в рамките на съдебното заседание. Така не само принципът за спазване на разумния срок щеше да бъде спазен, но и принципът за централното място на съдебното производство щеше да получи ново практическо приложение¹⁴.

И именно в този аспект Решението на Съда по С-282/20 би могло да бъде полезно – доколкото то дава сигурност, че действията на съда ще бъдат законосъобразни.

На първо място Съдът на ЕС допуска такава съответстващо тълкуване на националния закон, което да позволи отстраняване на

порока в обв.акт в съдебното заседание. Това, както бе посочено по-горе, е и становището на КС. Ала нито една от двете юрисдикции не дава конкретни указания в тази насока. Това следва да бъде преценено от националните правоприлагащи органи. Тук вече е удачно да се ползва тълкуването по аналогия на закона¹⁵, като се ползва утвърдена процедура – например изменение на обвинението по чл. 287 НПК¹⁶ или отстраняване на очевидна фактическа грешка по чл. 248а НПК. Несъмнено най-удачно би било законодателят да предвиди съответен механизъм – но липсата на процедура не е основание съдът да откаже защита на определено право или да предостави тази защита при нарушение на закона; спазването на едно право не може да стане с правонарушение.

И именно тук е второто значение на Решението на Съда на ЕС – то придава законност на избора на съда да върне делото на прокурора. А именно изводът на Съда, че не се допуска национална правна уредба, която не позволява отстраняване на пороците в обвинителния акт след разпоредителното съдебно заседание, е придружен с извода, че тази национална правна уредба следва да се остави без приложение. Т.е. промените в НПК от 2017 г., забраняващи връщането на делото на прокурора, следва да се оставят без приложение, вкл и в частта им, в която се отменя старата редакция. Така старата редакция отново придобива законова сила – и позовавайки се на нея, съдът – първа или втора инстанция – ще може директно да връща делото на проку-

¹³ „... тълкуването на разпоредба от правото на Съюза не може да има за резултат да лиши ясният и точен текст на тази разпоредба от всякакво полезно действие. Поради това, след като смисълът на разпоредба от правото на Съюза следва недвусмислено от самия ѝ текст, Съдът не може да се отклонява от това тълкуване.“ – т. 39 от Решение от 25.01.2022 г. по С-181/20 ECLI:EU:C:2022:51

¹⁴ Именно в този смисъл е развитието на НПК досега – с постепенното отпадане на възможността делото да се връща за доразследване с цел повдигане на нови обвинения или с цел събиране на нови доказателства.

¹⁵ Предложено от проф. Маринова относно възраждане на правомощието на първата инстанция да връща делото на прокурора – било като възобнови разпоредителното заседание, било направо в съдебното заседание.

¹⁶ Интересна е съдбата на института (при проследяване на редакциите на чл. 202 НПК (отм), чл. 285 НПК (отм) и настоящата на чл. 287 НПК), като възможностите за връщане на делото в досъдебната фаза са постепенно ограничавани, като понастоящем това е възможно само при неподсъдност (след изменението на обвинението делото става подсъдно на военен или по-горен съд). Явна е тенденцията на законодателя, започнала още при социалистическото право, да съсредоточава все повече правомощия в съдебната фаза, което е намерило и нормативна подкрепа в чл.7 НПК.

рора. И това ще бъде несъмнено законосъобразно.

След като правото на ЕС има примат над националното право и Съдът на ЕС, при тълкуването му, ясно е посочил, че новите редакции на НПК от 2017 г, забраняващи връщането делото на прокурора след разпоредителното съдебно заседание, следва да бъдат оставени без приложение – то вече имаме законово основание да го направим. Именно позовавайки се на правото на ЕС ще можем да твърдим, че не извършваме правонарушение – въпреки че нарушаваме НПК и Решението на КС.

Поради което единствено в този аспект не мога да се съглася с проф. Маринова за безполезността на Решението по С-282/20. Ако наистина националната правна теория и съдебна практика категорично се противопоставят на идеята пороците в обвинителния акт да бъдат отстранявани в съдебното заседание, като считат от императивна необходимост делото да се връща на прокурора, то именно това Решение дава законосъобразна основа на това правно разрешение. То и го улеснява, защото – както бе посочено по-горе – това връщане може да стане директно, без междинния етап

по връщане за ново провеждане на разпоредителното заседание.

Този избор на правната теория и съдебната практика ще ни върне там, където сме били преди 2017 г. – изправени пред същите проблеми с безсмисленото (според ЕСПЧ) връщане на делата и нарушаване на разумния срок. Но това би било за предпочитане пред настоящето положение, при което не само разумният срок е в още по-голяма степен нарушен, но и самата законосъобразност на процедурата е най-малкото оспорима.

БИБЛИОГРАФИЯ // REFERENCES

Решение от 21.10.2021 г по С-282/20, ECLI:EU:C:2021:874.

Решение от 02.03.2023 г по С-31/21, ECLI:EU:C:2023:136.

Становище на ОС на ВКС, НК относно състава на съда в разпоредителното съдебно заседание, изх. № Е-590/13.07.2020 г.

Решение № 14/09.10.2018 г по к.д. № 12/17 на КС.

Решение от 25.01.2022 г по С-181/20 ECLI:EU:C:2022:51.